

TISUČLJEĆE JEDNE ŽUPE ILI MJESTA?

Posljednjih se mjeseci višekratno u vjerskom i građanskom tisku moglo pročitati da se ove godine navršava tisuću godina bračkog naselja Nerežišća, odnosno njegova prvoga pisanog spomena ili pak tisućljeće nerežiške župe i njezine crkve. Međutim, prikladnije bi bilo govoriti jedino o tisućljeću stare bračke prijestolnice, tj. da su prije tisuću godina Nerežišća postala bračko upravno-sudsko središte (i to ostala do 1827. g., kad je tu ulogu preuzeo Supetar). Uostalom, promotrimo koliko su, na temelju dostupnih povijesnih podataka o tim davnim vremenima, obavijenim posvemašnjom arhivskom šutnjom, točne sve gore navedene tvrdnje ili postavke.

1. Tisućljeće naselja Nerežišća

Ove se godine ne navršava tisućljeće Nerežišća, jer to mjesto ima više od tisuću godina. Na temelju, naime, numizmatičkih nalaza utemeljeno je držati da su Hrvati ondje bili već u 7. stoljeću.¹

Samo je naselje po svojem postanku hrvatsko, što kazuje i njegovo ime koje se izvodi iz nerezana, tj. neobrađivana vinograda (*nerez*), dok se susjedno brdo, namijenjeno uzgoju vinove loze, naziva Režišće. Navedenim se toponimima, doduše, ne može utvrditi starina, ali su svakako praslavenski i zasigurno potječu od prvoga hrvatskog naseljavanja na Braču.²

Uvaživši činjenicu da su najstariji brački dokumenti zauvijek propali, u sačuvanim je latinskim izvorima najstariji spomen Nerežišća tek iz 13. stoljeća: u obliku *Nerezi* 1228. g.³ a u razdoblju od 1287. do 1296. g. kao *Nereziscze*, *Nerezisze*, *Nerezisce*, *Nerezise*, i *Neresisge*.⁴

Budući da su, s obzirom na svoju višestoljetnu važnost u otočnim okvirima, Nerežišća imala ulogu Brača u malom, na službenim bi spisima bivalo naznačeno da su izdani na Braču, naime u njegovoj općinskoj kancelariji, ne

¹ P. ŠIMUNOVIĆ, *Toponimi otoka Brača*, Supetar 1972, 225(425), 264; ISTI, *Vodič po otoku Braču*, Zagreb 1987, 93.

² R. KATIČIĆ, *Od Konstantina Porfirogeneta do Povaljske listine*, u: *Brački zbornik* 15, Supetar 1987, 39-40.

³ A. CICCARELLI, *Osservazioni sull'isola della Brazza*, Venezia 1802, 106-107; T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus III*, Zagreb 1905, 280.

⁴ M. VRŠALOVIĆ, *Prinosi iz bračkih starina*, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* L, Split 1932, 282-286.

spominjući uvijek izrijekom Narežišća, što se uključno porazumijeva. Tako je, uostalom, već na poznatoj ispravi iz 1111. g.⁵ i na mnogim iz kasnijih vremena.

2. Tisućljeće nerezliške župe

Također se ove godine ne navršava ni tisuću godina nerezliške župe, jer i ona, poput naselja, ima više od tisuću godina.⁶ U skladu, naime, s predajom, aktualnom još početkom 19. st., kada je i zapisana, brački je arhiepzbiter (nadpop) u osobi nerezliškog župnika "stariji više stotina godina od hvarske biskupije",⁷

Još dok su otoci današnje hvarske biskupije bili u sklopu aplitske nadbiskupije, na njima je stolovao nadbiskupski namjesnik - arhiepzbiter. "Ne zna se točno gdje je boravio, a najviše možda na Braču, jer je najbliži Splitu i prikladniji za dopisivanje s kurijom."⁸

Ustanovljenjem hvarske biskupije nerezliški je župnik bio imenovan arhiepzbiterom (nadpopom), tj. biskupskim namjesnikom na Braču.⁹ Inače je sve do početka 14. st. brački nadpop i ujedno nerezliški župnik bio "jedini crkveni predstavnik cijeloga Brača".¹⁰

Ne može se govoriti ni da je ove godine tisućita obljetnica nerezliške župne crkve. Sadašnja se župna crkva sv. Marije spominje već u 13. stoljeću,¹¹ a zacijelo je koje stoljeće starija. Ona je, međutim, župnom crkvom postala tek u 15. st., a dotada je u tome svojstvu služila danas grobljanska crkva sv. Nikole iz 11./12. st., pregrađena u 13./14. stoljeću.¹²

⁵ A. CICCARELLI (3), 105; T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus II*, Zagreb 1904, 21. - "Tobožnja bračka isprava iz 1111. ... nije vjerodostojna." T. RAUKAR, *Srednjovjekovni Brač na razmeđu društava*, u: *Brački zbornik* 15, Supetar 1987, 53 (14).

⁶ Biskupijski šematizmi, tiskani do Prvoga svjetskog rata gotovo svake godine, za nerezlišku župu navode da je oia pamtivijeka, zapravo prastarog postanja (*antiquissimae institutionis*).

⁷ Župski arhiv Nerezlišća, *Nenaslovljeni rukopisni svezak s različitim tekstovima* (15.-19. st.), 31.

⁸ A. CICCARELLI (3), 51. - Opisujući u svojoj kronici tzv. škripsko tj. bizantsko doba (7.-8.st), Prodić navodi: "Biskupa nije bilo, nadpop je zapovijedao svećenstvom." J. GOSPODNETIĆ, *Brač i njegovo pomorstvo* (I), Supetar 1995, 245; A. JUTRONIĆ, Vicko Prodić i njegova "Cronica dell'isola della Brazza", u: *Starine JAZU*, 45, Zagreb 1955, 367 (44).

⁹ A. CICCARELLI (3), 51; ISTI, *Il Parroco di Nerezi è anche Archiprete della Brazza* (rukopis u župnom arhivu u Pučišćima). - Prvi je imenom poznati brački arhiepzbiter Barnaba iz 1228. g. Kao u bilj. 3.

¹⁰ J. GOSPODNETIĆ (8), 69, 73. - Nakon toga vremena nastaju temelji razijenije crkvene organizacije na Braču: počinju lokalne crkvice i kapelani s razvitkom mjesnih zajednica u naseljima bračke unutrašnjosti, iz kojih će se razviti prve župe u 15. st. Spomen Bola i njegova župnika 1462. g. "prvi je spomen neke župe i župnika izvan nadpopa iz Nerezlišća". Isto, 142.

¹¹ Kao u bilj. 4.

¹² D. DOMANČIĆ, *Srednji vijek - Kulturni spomenici otoka Brača*, Supetar 1960, 130, 135, 137-138.

3. Tisućljeće stare bračke prijestolnice

Za razliku od mjesta i župe, kojima se ove godine ne navrašava tisuću godina, s određenim bi se opravdanjem jedino moglo govoriti o ispunjenom tisućljeću otkad su Nerežišća postala starom bračkom prijestolnicom. Niže donosimo doslovne navode pojedinih pisaca, čije tekstove o naznačenoj tematici prenosimo vremenskim slijedom nastanka. Za njihovo cjelovito razumijevanje u zagradama dodajemo ono najnužnije, što inače izlazi iz konteksta samih navoda.

1. Vicko Prodić 1662. godine: "*Bol je ostao porušen mnogo godina, a onda su se plemići i puk povukli na brdo zvano Koštil, a zatim najvećim dijelom u Nerežišća. U Nerežišćima su (u 11. st.) plemići opet obnovili vijeće, dali sagraditi vijećnicu i ponovno zapisati zakone, kasnije nazvane municipalni statuti, budući da su stari zapisi izgorjeli u požaru bolskoga grada. No kako nisu mogli ostati bez zaštite dali su se svečano Veneciji, kojoj su se već u doba pohoda Petra Orseola bili potajno odali.*"¹³

2. Andrija Ciccarelli 1802. g.: "*Smatra se da su tada (g. 1000. Mlečani) podigli palaču u Nerežišćima za suce upravitelje, za vođenje sudskog postupka, za arhiv i za svoje skupštine. U to bi nas možda mogli uvjeriti kameni natpisi što se nalaze na vratima spomenute palače da ih nije izbrisao netko tko se iz političkih razloga pobrinuo da u Dalmaciji propadnu sva stara svjedočanstva. U Nerežišćima se prije 70 godina (g. 1730.) nalazilo jedno zvono sa sljedećim natpisom: Anno Domini M (Godine Gospodnje 1000.).*"¹⁴

3. Vjekoslav Klaić 1881. g.: "*Kasnije oko god. 998. podložiše Mletčani ovaj otok (Brač) svojoj vlasti, te prenješe sielo uprave iz Bola, koji bješe car Oto II. razorio, u Nerežišće.*"¹⁵

4. Francesco Madirazza 1911. g.: "*Oko god. 938. (Brač) se podvrgnuo Mlečanima, koji glavnim otočnim mjestom proglasiše Nerežišća umjesto Bola.*"¹⁶

5. Andre Jutronić 1960. g.: "*Pošto su Bol 872. razorili Saraceni, sklanjaju se (stariji romanski, odnosno romanizirani stanovnici iz razorenoga Škripa) u zapadnoj otočkoj unutrašnjosti, dok nije oko g. 1000. dužd Petar II. Orseolo uzdigao naselje Nerežišća na glavno i administrativno središte. Unatoč takvu tumačenju bračkih pisaca (Hrankovića, Prodića i Ciccarellija), postanak stare bračke seoske komune, ostaje svejedno nedovoljno objašnjen.*"¹⁷

¹³ J. GOSPODNETIĆ (8), 246; A. JUTRONIĆ (8), 370 (71).

¹⁴ A. CICCARELLI (3), 47.

¹⁵ V. KLAJĆ, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati II*, Zagreb 1881, 148. - Nikakvom bilješkom ne potkrijepljuje izneseni podatak, kao uostalom ni sve drugo što je o Braču napisao.

¹⁶ F. MADIRAZZA, *Storia e costituzione dei comuni dalmati*, Spalato 1911, 219. - Ovaj je navod preuzet od V. Klaića (usp. bilj. 15.), ako uvjerljivo pretpostavimo da je u naznačenoj godini 938. njezina središnja znamenka tiskarska greška te bi imala glasisi 9, tj. 998.

¹⁷ A. JUTRONIĆ, *Naselja na otoku Braču*, u: *Brački zbornik 4*, Supetar 1960, 15.

6. Andre Jutronić 1966. g.: *"Kad su (Nerežišća) postala glavno mjesto Brača, nije do danas objašnjeno. Postoji pretpostavka da je glavno mjesto neretljanskog Brača bio Gradac, a oko g. 1000. da je Petar Orseolo odredio da Nerežišća budu glavno mjesto, ali ova pretpostavka je nastala za vrijeme mletačke vlasti na Braču."*¹⁸

7. Jugoslav Gospodnetić 1995. g.: *"U to doba (od 1240. do 1242.g.) mora da se izvršio ne prenos nego stvaranje 'civilnog' središta (tj. općine) na zapadni dio otoka, u Nerežišćima, da bude više na dohvata Splitu. Legenda je da se 'prenos središta' zbilo u doba Petra Orseola, dakle oko g. 1000. jer tada nikakvoga 'središta' nije moglo biti niti je zato bilo razloga s mletačkog gledišta."*¹⁹

Zaključak

Premda se Nerežišća utemeljeno ubrajaju među najstarija hrvatska naselja i župe s do danas više nego tisućljetnim neprekinutim slijedom, ipak se ove godine ne navršava ni tisućljeće toga mjesta ni njegova prvoga pisanog spomena niti tisućljeće nerežiške župe ni njezine crkve. Jedino bi moglo biti govora o tisućljeću Nerežišća kao staroga bračkog upravo-sudskog središta. Međutim, i to možemo tvrditi tek uvjetno, oslanjajući se u takvoj postavci na stare bračke kroničare. Koliko se pak njihovi navodi mogu održati pred kritičkim prosuđivanjem suvremene povijesne znanosti, otvoreno je pitanje.

Josip Franulić

¹⁸ ISTI, Pisma mletačkih predstavnika na Braču Vijeću desetorice i duždu (1518-1795), u: *Starine JAZU* 53, Zagreb 1966, 51.

¹⁹ J. GOSPODNETIĆ (8), 59. - S obzirom na utvrđeno razdoblje (od 1240. do 1242.g.) kad su, prema navedenom auktoru, Nerežišća postala bračkim središtem, vrijedi napomenuti da je nerežiški knežev dvor odnosno njegova vijećnica ("*Curia in Nerezi*") u pisanim izvorima potvrđen već 1228. g. Kao u bilj. 3.